

Platón

Autor: Guillaume Durocher

Společenská soudržnost a spravedlivá nerovnost

Holistický právní stát vedený snahou vštěpovat ctnost a vytvářet soudržnou společnost

Nejvýznamnější Platónovou inovací v *Zákonech* jistě je idea „vlády zákonů“. Režim jeho obce je řízen komplexní soustavou zákonů a odvolacích soudů, na něž dohlíží tzv. strážci zákonů a které mohou stíhat všechny úředníky za jejich prohřešky. Platón směle prohlašuje: „Každá obec by jistě přestávala být obcí, kdyby v ní nebylo řádně ustanovených soudů“ (766d). „Totalitář“ Platón tak předjímá myšlenku zákonného státu i brzd a protiváh, jež měly takový vliv na Montesquieueho a americké **Otce-zakladatele**.

Další novinka: zákony mají mít preambule, jež mají občany přesvědčovat rozumnými argumenty o jejich nezbytnosti, aby bylo k donucení přistupováno jen v opravdu nezbytných případech. Zákony tak užívají dvojí metody: „přemlouvání a násilí, pokud je to možné vůči lidu neúčastného vzdělání“. Zákon vytvořený pod vedením rozumu má být „zlatou“ a „posvátnou“ nití, jež duše občanů táhne směrem k ctnosti. Platón se přimlouvá za

reformativní pojetí trestního práva a chce zločince léčit, ne jim ubližovat (854a). Od občanů ovšem očekává potrestání těch, kdo by tyto zákony svým jednáním podvraceli.

I když si je vědom nevýhod rigidního a přespříliš obecného zákona, chce se Platón vymanit z vlády lidí a založit vládu rozumu ztělesněného zákonem. Řecké slovo *nomos* označuje jak „zvyk“, tak i „zákon“ a platónské chápání zákona skutečně někdy výslovně zahrnuje kulturu a tradice společnosti jako takové. Jako už mnozí před ním si všímá, že ústava i zákony v posledku vycházejí z „nepsaných zvyklostí“ a „zákonů otců“, jež „jsou svorníky veškeré ústavy, spojující všechny psané zákony, jak vydané a platné, tak ty, které ještě budou vydány, přímo jakoby po otcích zděděné a zcela starobylé zásady, které, jsou-li dobře stanoveny a ve zvyk uvedeny, s dokonalou ochranou v sobě uchovávají zákony v tu dobu napsané“ (793b-c). Politika a legislativa tak pro něj nejsou jen záležitostí správní nebo manažerskou, ale také věc výchovy a zvyklostí. Úcta k tradiční *kultuře* je tedy podle Platóna jednou z hlavních zásad práce státníka.

Platónovy cíle jsou i zde jasné: v *Zákonech* se nesnaží vytvořit dokonalý právní text, ale představit si takovou společnost, jejíž tradice, zvyklosti, základní normy i režim směřují občany ke ctnosti. Takovéto pojetí zákona a zbytku samozřejmě vylučuje moderní ideu „soukromého života“, který údajně stojí mimo záběr politiky. **Platón** však upozorňuje, že „bez správného způsobu soukromého života v obcích nadarmo by se někdo domníval, že veřejné věci budou mít nějaké pevné zákonodárství.“ (790b). Platón se však neprofiluje jako nějaký unikátně totalitářský myslitel, ale sdílí postoj mj. Aristotela a řeckých zákonodárců vůbec.

Zákon se působením na jejich pocit studu a viny bude snažit předcházet tomu, aby se občané stali zločinci. Především však je třeba, aby nenásledovali své emoce a žaludky, ale naopak zbožnost a rozum. Sportovci odkládají požitky, aby zvítězili při atletických zápoleních, Platón by tuto kázeň rád viděl užitou k překonání žízňě po rozkoši:

...vítězství, (...) které jim budeme hned od dětství líčit v bájích i opěvovat ve verších jako nejkrásnější, a tím je, jak lze očekávat, okouzlíme? – Pro jaké vítězství? – Že by žili šťastně, kdyby byli vítězi nad rozkošemi, kdežto zcela naopak, kdyby jim podléhali. (840c)

Platón volá po preskriptivním a neměnném základním zákonu, protože lidé podle něj nedokáží neustále a každodenně rozlišovat dobré od zlého a to dobré vynucovat. První překážkou k překonání je tak „libertariánský“ **solipsismus**:

Příčina toho je to, že přirozenost žádného člověka není sama o sobě schopna poznati, co prospívá lidem k občanskému soužití, a kdyby to poznala, aby vždy mohla a chtěla konat, co je nejlepší. Především je zajisté těžké poznat, že politické

umění, a to opravdové, se musí starat nikoliv o soukromý, nýbrž o společný zájem – neboť společný zájem obce svazuje, soukromý je však roztrhává – a že to prospívá společnému i soukromému zájmu, oběma, jestliže se dobře daří spíše společnému než soukromému. (875a–b)

Platón si pomáhá podobnostvím, že podobně jako lékař léčí údy nebo řemeslník něco staví, tak i ve společenství: „část směřující k společnému nejvyššímu dobru zhotovuje pro celek, a nikoliv celek pro část“ (903d). A: „naprostá a od každé vlády volná svoboda je nemálo horší než podrobení uměřené vládě“ (698d)

Magnétský režim se tak snaží kázní a výchovou vést své občany k jednotě a ctnosti. Navrhované prostředky se nijak netají svým inspirací **spartským** vzorem. Občané mají jíst svá jídla společně, aby se tak naučili soudržnosti. Mladí muži mají tancovat ve zbroji a soupeřit spolu v zápasech se skutečnými zbraněmi – navzdory rizikům – jako přípravě na válku. Mládeži nepřísluší kritizovat zákony a některé knihy a básníci považovaní vládou za škodlivé pro morálku, mají být zakázáni, stejně jako směnitelná měna. Značného omezení by se dočkaly také cesty do zahraničí. Všechna uvedená opatření mají svůj původ ve Spartě. Inspirován Egyptem hodlá Platon dovolit jen náboženské tance a písně, aby se časem a prokazovanou úctou staly neměnnými a snadno tedy přecházely plynutí času. Celá obec se má navíc pravidelně věnovat rituálním společným tancům a zpěvům, tak aby se náhodná spontánní gesta proměnila v harmonii.

Konečným účelem těchto opatření je nastolit jednotu společenství a ctnostnost – a současně předejít dekadenci a zálibě v přepychu. Magnésia nebude mít podle Platóna hradby, když podle slov básníka opakuje, že „hradby mají být spíše bronzové a železné, než kamenné“ (778d). Jen opovržení pak projevuje k těm, kdo sní o pohodlném a zahálčivém životě:

Má každý z nich žít a tučnět po způsobu dobytčete? To by zajisté nebylo spravedlivé ani krásné, a kdo tak žije, nemůže nedojít příslušného osudu. Přísluší pak nečinnému a bezstarostně ztučněnému tvorů, že je zpravidla rozsápán od jiného tvora z těch, kteří jsou silně otuženi statečností a námahami. (807a–b)

Občané mají usilovat o co největší míru psychologické stejnorodosti a součinnosti: „Tak má jedna a táž obec a její občané, pokud možno mezi sebou rovní, při setrvávání v týchž libých počtích, žít dobře a šťastně“ (816d). Mladíci mají být vedeni k omezení a vykořenění individuálního konání. V prvé řadě jde o nástroj pro dosažení vítězství ve válkách:

... je třeba zvykáním naučit, aby nepomýšlela, ba aby vůbec nebyla schopna dělat něco odloučeně od ostatních, nýbrž aby byl život všech lidí ve všech věcech stále co nejvíce hromadný, jednotný a společný – neboť nad to ani není ani nikdy nebude účinnějšího ani lepšího ani důmyslnějšího prostředku k záchraně ve válce

a k vítězství – to je třeba cvičit v míru hned od dětství, vládnout nad jinými a dávat se ovládat od druhých. (942c)

Platón hovoří jasně: musíme zajistit, aby naše jednotlivé úkony nebyly jen nějakými nahodilými křečemi, ale aby sloužily blahu celku.

Praktický odpůrce rovnosti Platón

Zákony nejsou ani přes obhajobu existence demokratického shromáždění ústupkem rovnostářství. Zákonodárce, vysvětluje Platón rozhodně, se nesmí nechat vláčet davem, ale sám být jeho učitelem. Litera zákona bude lid nejen vychovávat, ale také stanovovat určité meze jeho vůli. Platón státníka vyzývá ke smělosti postavit se v případě potřeby veřejnému mínění:

Ovšem veřejné mínění přikazuje zákonodárcům, aby dávali takové zákony, které by lid a množství rádi přijali, jako kdyby někdo přikazoval učitelům tělocviku nebo lékařům, aby pěstovali a léčili ošetřovaná těla se způsobováním libosti. (684c)

Platón podotýká, že jeho návrh, aby čerstvě vdané ženy nezůstávaly ve svých domech, ale měly své vlastní společné stolování – a tak byly také vzdělávány a podílely se na životě obce – se bude průměrnému řeckému misogynovi jeho doby obzvlášť přičít. Filozof ani zákonodárce však nesmějí uhýbat před pravdou: „proti dřívějším obtížným věcem, ... tato jest ještě hůře přijatelná lidu než většina oněch. Přece však, Kleinio, musíme vším způsobem říci, co se zdá správné a pravdivé.“ (779e)

Obecněji pak sice většinu úředníků a velitelů demokraticky volí shromáždění, jejich volba by však měla vycházet z jejich schopností a zásluh. Platón uvádí sedm obecných kritérií nadvlády: rodičů nad potomky, urozených nad neurozenými, starších nad mladšími, pánů nad otroky, silných nad slabými, rozumných nad nevědomými a přízní osudu (losem) – dnes takřka opuštěná praxe demokratického výběru náhodných občanů. Většinu úřadů Platón obsazuje kombinací voleb a losu. Nárok moudrých na vládu nad nevědomými je podle něj ten zdaleka nejpodstatnější. Zatímco básník **Pindaros z Théb** označoval vládu silných nad slabými za „odpovídající přirozenosti“, Platón vykazuje jeho výhradní platnost do živočišné říše:

Avšak největší nárok je asi, ... aby nevědomý poslouchal a rozumný vedl a vládl. A právě o tom, velemoudrý Pindare, bych skoro soudil, že se to děje ne proti přírodě, nýbrž podle přírody, vládá zákonů nad všemi, kdo ji dobrovolně přijímají, a která nevyrůstá z násilí. (690b)

Platón bez servítek přitakává, že vládnout by měli ti nejrozumnější, v obci však za tímto účelem dojde k „narovnání příležitostí“ (744b), nikoliv snad pro docílení rovnosti jako takové, ale aby se občanům dostávalo pocty a moci podle jejich hodnoty: „aby občané dostávali pocty a úřady co nejstejněji, měrou sice nestejnou, ale v náležitém poměru“. (744c). Každému člověku mají být vyměřeny užitečné a přiměřené povinnosti.

Právo vládnout státu je v Magnésii nabýváno svědomitou službou obci:

Má si věru každý muž myslet o všech lidech, že kdo nesloužil, ani by se nemohl stát chvály hodným pánem, a je třeba si více zakládat na dobrém sloužení než na dobrém vládnutí; především na dobrém sloužení zákonům, protože to je služba bohům, a pak mají mladí vždy sloužit starším a čestně strávivším život. ((762e)

Stejně jako ve své *Ústavě* nebo vlastně i Aristotelově *Politice* se Platón v *Zákonech* pouští do ostrého výpadu proti rovnostářství, který stojí za zopakování v celém rozsahu:

...vždyť otroci a páni by nikdy nemohli být přáteli, ani lidé daremní a řádní, kdyby se jim přisuzovala stejná čest – stejné udělované nestejný, jestliže by se mu nedostávalo náležité míry –, neboť pro obojí tuto věc se obce naplňují rozbroji. Staré a pravdivé přísloví, že rovnost způsobuje přátelství... (Zeus) většímu uděluje více a menšímu méně, dávajíc jednomu i druhému přiměřený úděl podle jejich přirozené povahy, a také pocty vždy udílí větším v dobrosti větší, těm pak, kteří mají opačnou míru dobrosti a vzdělání, menší, jedněm i druhým to, co jim přísluší, a podle náležitého poměru. Jistě pak je pro nás i politika ve všech případech spravedlnost sama o sobě; ve snaze o ni musíme i nyní, Kleinio, přihlížet i k této rovnosti a tak zakládat obec, která se nyní rodí. A bude-li kdo někdy zakládat jinou, musí dávat zákony s tímž zřetelem, ale ne v zájmu několika samovládců nebo jednoho nebo v zájmu moci lidu, nýbrž vždy v zájmu spravedlnosti, ta je pak to, co bylo právě teď řečeno, když se lidem nestejným pokaždé dá úděl podle přirozeného řádu stejný. Avšak někdy je nutno, aby obec jako celek užila i těchto pojmů v druhotném významu, jestliže se nemá v některé své části dostat do vnitřních rozbrojů – mírnost a shovívavost bývá totiž zkomolení dokonalosti a přesnosti proti přímému právu –, proto je nutno také použít rovnosti losu jako prostředku proti nespokojenosti lidu; avšak i tehdy je třeba vzývat v modlitbách boha a dobrou náhodu, aby řídili los k nejspravedlivějšímu rozhodnutí. Takto jest tedy nutně užívat obojích těchto rovností, avšak té druhé, která má potřebí náhody, co možná v nejmenším počtu případů. (757a–758a)

Platón tedy činí demokracii ústupky jen polovičatě a z ryzího pragmatismu. Když tak každému propůjčuje takřka rovný podíl na vládě, vlastně ho tím zapojuje do režimu a budování společenské solidarity, což je však vzhledem k nerovnému obdaření lidí rozumem i ctností

nezbytně méně než dokonalé.

Od vzniku *Ústavy* Platón rozhodně nijak neustoupil ani v otázce „populární kultury“. Hovoří jasně: kulturu a hodnoty společnosti nesmí utvářet vrtkavý a nízký vkus davu. I to by zjevně mělo k dokonalosti daleko. Nezbytné tak je zformování kulturní aristokracie s hodnotami a kulturou těch nejosvícenějších příslušníků společnosti. Stačí si přečíst, co si myslel o praxi přidělování cen na základě rozhodnutí lidové většiny:

To totiž bylo dovoleno starým a vpravdě hellénským zákonem, jako zase nyní sicilský a italský zákon, povolující davu diváků a určující vítěze jejich hlasováním, zkazil básníky samy – neboť tvoří se zřením ke špatnému vkusu těch posuzovatelů, takže diváci sami je vychovávají – a zkazil i vkus obecnstva samého; neboť kdežto by měli vždy slyšet projevy lepších mravů, než jsou jejich vlastní, a tím nabývat lepšího vkusu, nyní jim jejich počínáním vzniká pravý opak toho. (659b–c)

Dodal bych k tomu, že podobně i politici, kteří se chtějí zavděčit davu, nevyhnutelně zhoršují vlastní charakter, aby se přiblížili úrovni svých voličů. Těžko bych to vyjádřil lépe než Platón ve svém pronikavě kousavém popisu vzestupu „teatrokracie“:

Pro vychované lidi bylo zásadním zvykem mlčky poslouchat až do konce, zatímco u dětí, jejich průvodců a u davu lidu zjednávala kázeň pořádek udržující hůl. Po této stránce tedy většina občanů byla ochotna se takto přesně dávat ovládat a neopovažovala se projevovat úsudek hlučením; avšak potom během času se stávali původci té nevkusné nezákonnosti umělci, povahou sice nadaní, avšak neznalí toho, co má Músa spravedlivého a zákonného, ztřeštění a více než slušno posedlí líbivostí, směřující thrény s hymny a paiany s dithyramby, napodobující hudbu píšaly hru na kitharu a všechno do všeho splétající, pro nevědomost bezděky šířící o hudbě nespravedlivé mínění, že hudba nemá žádné samostatné správnosti, nýbrž že se nejsprávněji posuzuje podle libosti bavícího se posluchače, ať je to člověk lepší nebo horší. Tu tedy vytvářením takových skladeb a připojováním takových řečí vštíplili lidu nezákonnost vzhledem k múzickému umění a opovážlivost, jako by byl schopen je posuzovat; a odtud se hlediště z nehučných stala hlučnými, jako by rozuměla, co je v múzickém umění krásné a co ne, a místo aristokracie, vlády nejlepších, tu nastala jakási špatná teatrokracie, vláda hlediště. A kdyby byla vznikla jakási demokracie svobodných mužů toliko v hudbě, nebylo by se to stalo nic příliš hrozného; takto však nám z múzického umění vzešlo a zavládlo mínění, že všichni všemu rozuměj, spojené s protivením zákonům, a k tomu se přidružila svoboda. Stávali se totiž nebázlivými, jako by byli vědoucí, a nebojácnost v nich zrodila nestoudnost; neboť nebát se mínění lepšího člověka ze smělosti, právě to je jistě ta špatná nestoudnost, způsobená jakousi příliš opovážlivou svobodou. (700c–701b)

Jakkoliv může jeho verdikt působit přehnaně tvrdě, 1] nedomnívá se Platón, že by se mělo cokoli činit jen proto, že se „zdá dobré“, ale skutečně to nějak musí k dobru směřovat. Tak je podle něj kupříkladu dobrá hudba taková, která povznáší duši a spojuje obec. Na jiném místě *Zákonů* se píše o nebezpečí, které pro mladou generaci představují pokušitelé smyslovými požitky a prchavými povrchními novotami: „... aby jich nikdo nesvedl zaváděním všelijakých libostí, že ano“? (798e) Osobně se domnívám, že vzestup moderní popkultury Platonovy obavy zpětně plně ospravedlňuje: sdílená kultura ideální společnosti prostě nemůže vycházet z toho, co je příjemné jejím nejnižším příslušníkům v jejich nejnižších momentech. I v USA ostatně od 20. až do 60. let 20. století pečlivý různé náboženské a vlastenecké organizace uplatňovaly dozor nad obsahem hollywoodských filmů. 2]

Rád bych také dodal, že přes svou krajní „preskriptivnost“ není Platón právě ztělesněním typického „totalitáře“. Zastává totiž pozici, že zákony mají vznikat podle potřeby, s tím že mají reagovat na chování lidí: „A povede-li většina občanů v takovýchto věcech uměřeně, zůstavejtež zásady o nich potichu, nevyjádřeny zákonem; avšak povedou-li si nezřízeně, buďtež vyjádřeny zákonem a takto prováděny podle zákonů tehdy daných.“ (785a) Čím přirozeně nadanější a ctnostnější obyvatelstvo je, tím menší bude i potřeba přísné legislativy, která by lidi „držela zkrátka“. 3]

Zákony také trochu lépe vysvětlují místy jinovětšskou etiku *Ústavy*. Platon sice nevěří, že by sobectví mohlo někdy být i oprávněné, ale zároveň si nedělá iluze o možnost chránit obecné blaho bez jisté míry tvrdosti. Vítězství v boji se zlem není možné bez „ušlechtilé srdnosti (731c) a „vůči člověku veskrze a nepřemluvitelně nezřízenému a zlému se má popouštět uzda hněvu; proto tedy pravíme, že dobrý člověk má být pokaždé srdný a mírný.“ (731d) 4] Platón ke všemu přidává paradoxní protipól vlastní obhajoby bezpodmínečného altruismu z *Ústavy* – jedinou možností, jak se vypořádat s nenapravitelně protispolečenskými lidmi. je jejich likvidace:

...aby lidé pojali odpor k nespravedlnosti a zamilovali si spravedlivost nebo nepocítili k němu odporu, to je právě dílo nejkrásnějších zákonů. O kom však zákonodárce zpozoruje, že je po této stránce v nevléčitelném stavu, jaký trest a zákon proti těmto stanoví? V poznání, že pro všechny takové samé jest lépe, aby již déle nežili... (862d-e)

A na jiném místě:

[Dobrý soudce připravuje] zlým pokud možno obrat od nevědomosti, nezřízenosti, zbabělosti a zkrátka všeliké nespravedlnosti – ovšem těm ze zlých, jejichž názory jsou vyléčitelné; kterým jsou však vskutku přisouzeny osudem, nechť udělují duším do tohoto stavu došlým jakožto lék smrt, jak bylo již mnohokrát spravedlivě řečeno, a takoví soudcové i náčelníci soudců by se stávali hodnými chvály v očích celé obec. (957e-958a)

Od Aristotela se Platón nejvíc odklání ve svém chápání obecného duchovního vyznění ideální obce. Aristotelés o náboženství mluví jen zřídka, jakoby jen na okraj – ne tak ale nebes se dotýkající Platón. Ten s plnou vážností vyznává tradiční řecký a sokratický náhled, že zbožnost znamená dodržování zákona a naopak. Městský stát Magnésia se otevřeně inspiruje božskou vůlí, jeho činitelé se zase příležitostně odvolávají na orákulum a ateisté jsou v něm pronásledováni. Platón se stejně jako větší část přívrženců sokratické tradice přidržuje jakési transcendentní rovnice: příroda = božské = rozum. Platón chce, aby se jeho občané přiblížili bohům i tím, že budou dodržovat jejich zákon: „...a jaký je v nás podíl nesmrtnosti, toho že máme poslouchat a tak veřejně i soukromě spravovat i své domácnosti i obce, nazývajíce vládu rozumu zákonem“. (714a) 5]

Platón odmítá připustit život plný nahodilosti a svévole, stejně vášnivě jako obvykle se tak pouští do nihilistů, relativistů a požitkářů:

Pravím, že vážný zájem je třeba mít o věcnou vážnou, ale o nevážnou nikoliv, a přirozeně že bůh je hoden veškerého váživého zájmu, avšak člověk, jak jsme řekli prve, že je sestrojen jako hračka boží a to že je na něm vskutku nejlepší; proto že má každý muž a každá žena ve shodě s touto úlohou hrát co nejkrásnější hry a tak prožít celý svůj život, když by přijali opačný názor, než mají nyní. (803c)

Na jiném místě pak plísňuje „člověka zhýčkaného, nedbalého a líného... o kterém básník (**Hésiodos**) pravil, že jen nejméně podoben trubcům bez žihadla“. (901a)

Platón by chtěl, abychom žili rozumně a kráčeli po boku bohů, věční jako hvězdy. V tomto ohledu je obzvláště důležitý jeho – u mystiků poměrně vzácný – důraz kladený na povinnost rozmnožovat se. Zákon stanoví občanům povinnost mít děti uvádí následující preambulí:

Oženit se má každý muž, když je mu třicet let, až do věku pětatřiceti let s tím pomyšlením, že lidské pokolení má v jistém smyslu jaksi přirozeně podíl v nesmrtnosti, po čem také má každý vrozenou všechnu touhu; neboť státi se slavným a neležet po smrti beze jména je touha po nesmrtnosti. Pokolení lidské jest cosi přirostlého k veškerosti času, napořád ji provází a bude provázet, jsouc nesmrtné tím způsobem, že zanechávající po sobě dětí, jsouc stále totéž a jedno, má rozplozováním podíl v nesmrtnosti; tu pak dobrovolně se toho zbavovat nikdy není zbožné a úmyslně se toho zbavuje, kdokoliv nedbá, aby měl děti a ženu. (721b-d)

Musím říct, že spojení „cosi přirostlého k veškerosti času“ pro mě má nesmírně silný náboj.

Poznámky:

1] Při každém kontaktu s vulgaritou a dětinskostí popkultury nebo současné pseudovysoké kultury, ať už se jedná o nejnovější mladším teenagerům určené hudební video nebo něco z *New York Times*, si pomyslím, že Platon měl pravdu. Pochopitelně jsem si vědom úlohy židovského nepotismu a aktivismu při vzniku této „kultury“, skutečností však zůstává, že mezi Nežidy nachází ochotné a chtivé obecnstvo.

2] **The Motion Picture Producers and Distributors of America** vznikl v roce 1922 jako odpověď na hnutí, která chtěla ve více než 30 státech zavést přísnou cenzuru. Později v reakci na kampaň katolické **National Legion of Decency** vznikla organizace **Production Code Administration** v čele s Josephem I. Breenem.

3] Což by snad mohlo vysvětlovat extrémní přísnost **šaría**?

4] Dost možná předobraz slavně aristotelské doktríny zlatého středu.

5] Chápání zbožnosti, podle mého soudu vlastní i **Williamu Piercovi**.

Druhá část eseje Guillaume Durochera **The Laws: Plato's Sacred Ethnostate, Part 2** vyšla na stránkách The Occidental Observer 23. dubna 2017.